

Колокольчикова І.В. Місце сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в інфраструктурі аграрного ринку: переваги та мотиваційні аспекти. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)/ За ред. В.А. Рульова. - Мелітополь, 2010. - №2 (10), с. 239 – 246 (0,3 д.а.) (Фахове наукове видання)

УДК: 631.115.8

МІСЦЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ
КООПЕРАТИВІВ В ІНФРАСТРУКТУРІ АГРАРНОГО РИНКУ: ПЕРЕВАГИ
ТА МОТИВАЦІЙНІ АСПЕКТИ

І.В. Колокольчикова, к.е.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

Надано характеристику сучасного стану інфраструктури аграрного ринку за кількістю її суб'єктів. Визначено місце, роль та переваги сільськогосподарської обслуговуючої кооперації як складової аграрної інфраструктури, призначених для підприємств середнього та малого бізнесу. Встановлено мотиваційні аспекти, які сприятимуть розвитку кооперації.

Дана характеристика современного состояния инфраструктуры аграрного рынка по количеству её субъектов. Определено место, роль и преимущества сельскохозяйственной обслуживающей кооперации как составляющей аграрной инфраструктуры, предназначенных для предприятий среднего и малого бизнеса. Выделены мотивационные аспекты, которые могут ускорить развитию кооперации

The characteristics of contemporary position of agrarian market infrastructure divided on subjects are defined. The place, role and advantages of agriculture service cooperation as a part of agrarian infrastructure for SME are determined. Aspects of motivation facilitates for cooperation development are established.

Постановка проблеми. Кооперативний сектор економіки в ринкових умовах є важливим чинником соціальної стабільності та досягнення нової якості економічного зростання підприємств аграрного сектору і суспільства в цілому, сприятиме захисту прав виробників середнього та малого бізнесу, екологічній безпеці, усуненню негативних наслідків «чистого ринку», а

також збереженню і примноженню потенціалу сільськогосподарських товаровиробників. Економічна обґрунтованість сільськогосподарської обслуговуючої кооперації доведена та підтверджена тенденціями її розвитку в країнах світу. Однак в Україні за умов стрімкого розвитку сектору середнього та малого бізнесу, виникає багато питань про місце та роль сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в інфраструктурі аграрного ринку, а також мотивів, якими повинно оперувати для прискорення темпів поширення цих формувань. Ось чому визначення функціонального призначення та мотиваційних аспектів впливу сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на економічне активне населення і підприємства середнього та малого бізнесу є на сьогодні актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Формування та функціонування інфраструктури аграрного ринку – це на сьогодні актуальна наукова проблема, якою займаються багато вітчизняних науковців, таких як В. Андрійчук, В. Бойко, С.Васильчак, П. Гайдуцький, В. Гладій, М. Мокляк та ін. Проблеми сільськогосподарської обслуговуючої кооперації також займають не останнє місце, і знайшли своє відображення у працях вчених – економістів: В. Зіновчука, М.Маліка, О.Могільного, П.Саблука та ін. Проте низка питань, пов'язаних з обґрунтуванням мети функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в інфраструктурі аграрного ринку для підприємств середнього та малого бізнесу ще недостатньо досліджено. Також не досліджені і мотиви, які спонукають економічно активне населення приймати участь у сільськогосподарській кооперації.

Формування мети статті. Враховуючи науково – теоретичне значення та практичну цінність, а також недостатню глибину вивчення проблеми, поставлена наступна мета: надати характеристику сучасного стану інфраструктури аграрного ринку за кількістю її суб'єктів, визначити роль та переваги обслуговуючої кооперації як складової інфраструктури аграрного

ринку, встановити мотиви, які сприятимуть розвитку обслуговуючої кооперації.

Виклад основного матеріалу. Сучасні ринкові відносини в аграрному секторі України свідчать про значні структурні зміни, які призвели до суттєвих соціальних та економічних перетворень – відродженню дрібнотоварних господарств фермерського типу, зростанню ролі особистих підсобних господарств населення у формуванні продовольчого ринку, розвитку посередницьких структур в постачальницько – збутовій сфері тощо. Всі ці зміни докорінно вплинули на інфраструктуру агропродовольчого ринку та сформували з часом відповідний механізм взаємодії цих суб'єктів.

На сьогодні до суб'єктів аграрного ринку відносять акредитовані біржі, агроторгові дома, оптові продовольчі ринки, аукціони худоби та птиці, виставки – ярмарки, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, а також заготівельних пунктів. Вони мають свою кількісну характеристику, яка представлена в таблиці 1.

Таблиця 1
Динаміка суб'єктів інфраструктури аграрного ринку України

Суб'єкти інфраструктури	2000р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.	2009р. до 2000р., %
Акредитовані біржі	43	30	39	40	37	36	83,7
Агро торгові дома	353	425	437	347	330	314	88,9
Оптові продовольчі ринки	415	950	1477	678	625	425	102,4
Аукціони худоби та птиці	39	210	320	148	163	169	4,3р
Виставки – ярмарки	56	2184	2528	2024	4014	5577	99,5р.
Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи	725	1127	1044	970	972	496	68,4

Заготівельні пункти	16357	23987	24400	22362	21639	21491	131,4
---------------------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

За представленою динамікою змін кількісного складу суб'єктів аграрного ринку (табл. 1) видно, що у порівнянні з 2000р. практично не відбулося значних змін у кількості акредитованих бірж та агроторгових домів. Їх кількість зменшилась за дослідний період лише на 16,3% та 11,1%, і становила на 01.01.2009р. 36 та 314 од. відповідно. На 2,4% виросла кількість продовольчих ринків, хоча пік їх розвитку припадає на 2005 - 2006р.р. – відповідно 950 та 1477од. Позитивними змінами в роботі суб'єктів аграрної інфраструктури ринку є збільшення кількості проведення виставок – ярмарок – станом на 01.01.2009р. – 5577 заходів, що майже у 100разів перевищує показники базового 2000р. Створення заготівельних пунктів також має тенденцію росту, тому що приріст за період порівняння складає 31,4%.

Складовою інфраструктури аграрного ринку є і сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи. Їх наявність в структурі та актуальність обумовлюється тим, що в умовах ліквідації державної системи контрактації агропродукції товаровиробники вимушені самостійно вирішувати питання проведення власної товарної, цінової, комунікаційної політики та політики розподілі продукції.

Як видно з представленої динаміки (табл. 1) сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи також мають відповідні тенденції до змін. Порівняння показують, що за кількістю цих формувань 2009р. був не найкращим, так як по факту обслуговуючих кооперативів налічувалось лише 496од., що на 31,6% менше базового показника 2000р.

В економіці розвинутих країн світу, де на розвиток малого та середнього бізнесу приходиться велика доля підприємств, сільськогосподарська обслуговуюча кооперація відіграє найважливішу роль. Історичний досвід свідчить про те, що люди з давніх – давен практикували кооперування з метою взаємодопомоги. Завдяки цим структурам товаровиробники мали можливість самостійно визначати напрямки та канали

розподілу продукції, мати повну та своєчасну маркетингову інформацію про кон'юнктуру ринку, уникати вимушеної взаємодії з комерційними посередницькими структурами, які скуповують продукцію за непрозорими схемами, призводячи до значної тінізації ринку.

Розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації налічує вже багато років. Якщо перші кооперативні організації виникли ще у першій третині ХІХ ст., то в Україні цей процес почався активно розвиватись з виходу перших державних нормативно – правових актів, які і становили основу кооперативного законодавства: норми законів «Про споживчу кооперацію», «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про кредитні спілки», «Про кооперацію» тощо.

Процес розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні та темпи росту цих формувань можна простежити за допомогою даних таблиці 2.

Таблиця 2

Розрахунок темпів росту кількості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні

Роки (станом на 01.01.)	Кількість формувань	Темпи росту, %	
		базисні	ланцюгові
2000	725	-	-
2002	688	94,9	94,9
2003	1030	142,1	149,7
2004	1055	145,5	102,4
2005	1127	155,4	106,8
2006	1044	144,0	92,6
2007	970	133,8	92,9
2008	979	135,0	100,9
2009	496	68,4	50,7
2010	645	88,9	130,0

Динаміка кількості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів показує, що за дослідний період спостерігаються нестійкі тенденції змін. Так, якщо розглядати зміни кількості обслуговуючих кооперативів відносно базисних темпів росту, то бачимо, що найбільші

прирости спостерігались у 2003 – 2008р.р. з 33% до 55%. Зменшення кількості обслуговуючих кооперативів в порівнянні з 2000р. відмічалось у 2002р, де їх кількість була менше базового показника на 5,1% та у 2009 та 2010р.р., відповідно 31,6% та 11,1%.

Розрахунок ланцюгових темпів росту кооперативних формувань показує, що прирости в порівнянні з попередніми роками спостерігались відносно попередніх років у 2003 – 2005р.р., 2008р., та у 2010р.

Узагальнюючі простежені тенденції можна зробити загальний висновок, що стала тенденція росту сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів відбувалась за період 2003 – 2005р.р., а відчутний спад був у 2009р.

Скорочення кількості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів є негативним явищем в цілому для економіки підприємств малого та середнього бізнесу. Якщо розглядати сільськогосподарські підприємства за розмірами, то станом на 2009р. у відсотковому відношенні кількість середніх підприємств становила 14,71%, а малих – відповідно – 85,09%. І, якщо не заохочувати ці підприємства в процес сільськогосподарського кооперування, саме вони відчують на собі тиск посередницьких структур, які за безцінок купуватимуть продукції та процвітатимуть, враховуючи та лобіюючи на ринку тільки власні інтереси.

Сьогодні функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів обумовлюється не тільки їх функціональним призначенням, принципами діяльності та економічним змістом. Вони виправдовують свою наявність в структурі суб'єктів аграрного ринку і тим, що за допомогою цих формувань також можливе виконання основних функцій, покладених на інфраструктуру аграрного ринку (табл. 3).

Як бачимо з проведеної оцінки можливостей виконання основних функцій інфраструктури аграрного ринку (табл.3), сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи мають великі можливості та можуть повністю забезпечити умови ефективного використання переваг інфраструктури

аграрного ринку, і призначені для поширення серед підприємств середнього та малого бізнесу.

Таблиця 3

Оцінки можливостей виконання основних функцій інфраструктури аграрного ринку сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами

Функції	Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи за видами діяльності					
	заготівельно - збутові	переробні	сервісні	постачальницькі	багатофункціональні	інші
Організація оптової та роздрібною торгівлі	+				+	
Товарна доробка продукції		+			+	
Транспортування та зберігання продукції	+	+			+	
Кредитування та страхування						+
Інформаційне та консалтингове обслуговування	+	+	+	+	+	+
Інвестиційне забезпечення товарообігу	+	+	+	+	+	+
Формування конкурентного середовища	+	+	+	+	+	+
Контроль якості продукції	+	+	+		+	

Так, наприклад, організацію оптової та роздрібною торгівлі для власників їх продукції можуть повністю забезпечити збутові та багатофункціональні кооперативи. Якісну товарну доробку можливо здійснювати за умов участі сільськогосподарських невеликих за розмірами підприємств у переробних та багатофункціональних кооперативах. Також обслуговуючі кооперативи в змозі забезпечити своїх членів – учасників якісним інформаційно – консультаційним обслуговуванням (надання консалтингових послуг на базі обслуговуючих кооперативів за відповідними

напрямами діяльності); інвестиційно забезпечити підприємства посередництвом використання коштів кооперативу в подальшому розвитку матеріально – технічної бази, проведенню інноваційних перетворень, а також створити відповідні умови для позиціювання товару та їх підприємств - членів – учасників на ринку і створення відповідного сегменту (враховуючи високу якість продукції та можливість її міжнародної стандартизації).

Розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації є процесом, сприятиме якому можуть відповідні мотиваційні аспекти. Так, підвищена зацікавленість процесами обслуговуючої кооперації і маркетингу, а також спроможність діяти та приймати самостійні управлінські рішення в ринковому середовищі значно сприятимуть розвитку цих формувань.

За умов того, що сільськогосподарська обслуговуюча кооперація більш розрахована на підприємства середнього та малого бізнесу, то і мотиваційні аспекти також необхідно досліджувати у цьому напрямку. На сьогодні працівники підприємств цього сектору, які доречи є більшою частиною економічно активного населення, потенційно готові до сприйняття перетворень та своєрідних нововведень, про що свідчать соціологічні опитування, які проведені «Інститутом економіки та прогнозування НАН України» та Центром «Соціальний моніторинг» (табл. 4).

Для проведення аналізу було сформовано вибірку з економічно активного населення, яке складається з населення обох статей віком від 18 до 70 років включно, та яке впродовж певного періоду часу забезпечує пропозицію робочої сили на ринку праці.

За результатами досліджень рівень потенційної готовності займатися підприємницькою діяльністю (сільськогосподарська обслуговуюча кооперація) серед економічно активного населення зумовлюється особливостями зайнятості працюючого населення України: відчувають себе спроможними бути підприємцем 72% самозайнятих, 55% найманих працівників приватних підприємств, 45% найманих працівників підприємств та установ державного сектору.

Найвищі оцінки спроможності займатися підприємницькою діяльністю виявляють приватні підприємці, бізнесмени, фермери, які і є представниками середнього та малого бізнесу – 72% визначають себе цілком спроможними та ще 16% відчують себе спроможними, але потребують поглиблення знань.

Таблиця 4

Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи відчуваєте Ви себе спроможним займатися підприємницькою діяльністю?»

(економічно активне населення за видом зайнятості, %)

Відповіді респондентів	Наймані працівники підприємств державного сектору	Наймані працівники приватних підприємств	Приватні підприємці, бізнесмени, фермери	Самозайняті (самостійно визначають місце та час роботи)
Вважаю себе неспроможним займатися підприємницькою діяльністю	45	34	10	20
В цілому відчуваю себе спроможним, але потребую поглиблення знань та набуття навичок у цій сфері	27	30	16	34
Так, відчуваю себе цілком спроможним	18	25	72	38
Важко відповісти	10	11	2	8

Спроможність займатися підприємництвом пов'язана й з наявністю роботи (на час опитування). Очевидно, певна частка зацікавлених та безробітних, могла б долучитися до кооперативного руху за умов удосконалення чинної системи перепідготовки та покращенню обізнаності в питаннях кооперації.

Загальновідомо, що кожний вид трудової діяльності отримує певну оцінку з боку суспільства, а визначальними мотивами професійної діяльності є прагнення заробити більше грошей, можливість професійного зростання і потреба кар'єрного просування. Серед усіх категорій економічно активного населення домінує мотив матеріального статку, тобто забезпечення високого

рівня власного добробуту. Друге місце в ієрархії мотивації підприємницької діяльності зайняв стимул, що пов'язаний з намаганням до самостійності та незалежності в діях. Підприємці та фермери найчастіше за інші категорії економічно активного населення пов'язують стимули щодо підприємницької діяльності з такими мотивами як прагнення мати пристойний імідж, соціальний статус у суспільстві та потребою в реалізації власних здібностей.

Висновки. Таким чином можна зробити наступні узагальнені висновки. На сьогодні інфраструктура аграрного ринку вже сформована і потребує лише уточнення функціонального призначення кожного з суб'єктів відповідно до сільськогосподарських підприємств (за їх розмірами). Місце сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів серед суб'єктів інфраструктури економічно обґрунтовано та показує, що для підприємств середнього та малого бізнесу ці формування практично повністю можуть забезпечити успішне функціонування на ринку та реалізацію функцій інфраструктури. Оцінка мотивів, що спонукають економічно активне населення займатись підприємницькою діяльністю та є потенційними «двигунами» розвитку кооперативного руху, свідчить про бажання працювати, але за відсутністю відповідних знань з питань обслуговуючої кооперації цей процес суттєво гальмується. Хоча успішна реалізація розвитку обслуговуючої кооперації для невеликих за розмірами підприємств повністю задовольнить працівників цієї сфері у реалізації власних мотивів та стимулів: підвищення матеріального статку, можливість професійного зростання і кар'єрного просування, самостійність та незалежність в діях щодо маркетингової діяльності у сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах, отримання пристойного іміджу, покращення соціального статусу в суспільстві, а також реалізація власних здібностей.

Література:

1. Кириленко І.Г., Шмідт Р.М. Інституційні проблеми формування інфраструктури внутрішнього агро продовольчого ринку / І.Г. Кириленко, Р.М. Шмідт / Економіка АПК. - 2009. - №8 - С. 3 - 11.
2. Могільний О.М. Регулювання аграрної сфери / О.М.Могільний / [Моногр.] / - Ужгород: ІВА, 2005. – 400с.
3. Мокляк М.В. Теоретико – методологічні аспекти формування та функціонування інфраструктури аграрного ринку в Україні / М.В. Мокляк/ Економіка і регіон, №1 – 2009, с.109 – 113.
4. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін, В.М. Геєць, Е.М., Кужель О. В., Лібанова та ін. – К., Держкомпідприємство, 2008. – 226 с.
5. Ушкаренко Ю.В. Розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Південному регіоні України / Ю.В. Ушкаренко / Економіка АПК. - 2008. - №10 - С. 31-37.
6. www.minagro.gov.au